

**STUDIA IURISPRUDENTIAE DOCTORANDORUM
MISKOLCIENSIVM**

**MISKOLCI DOKTORANDUSZOK
JOGTUDOMÁNYI TANULMÁNYAI**

23.

MISKOLCI EGYETEM
ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DEÁK FERENC ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

**STUDIA IURISPRUDENTIAE DOCTORANDORUM
MISKOLCIENSIMUM**

MISKOLCI DOKTORANDUSZOK JOGTUDOMÁNYI TANULMÁNYAI
2022. évi 1. szám

Tomus 23

Szerkesztő:
Prof. Dr. Róth Erika

Technikai szerkesztő:
Dr. Sági Edit

Kiadja:
Bíbor Kiadó Bt.
Felelős kiadó: dr. Borkuti Eszter

A kötet borítóján *Albrecht Dürer: Erasmus portréja* című metszet részlete szerepel

ISSN 1588-7901

A kötet kiadását az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programja támogatta.

MISKOLC, 2022.

Előszó

A Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolája gondozásában megjelenő *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium* 2022. évi első kötete ismét gazdag tartalommal kerül az olvasók kezébe.

Már megszokott, hogy a magyar nyelvű publikációkon kívül idegen nyelvű dolgozatokat is publikálnak a doktoranduszok, amely lehetőséget ad arra, hogy kilépjenek a nemzetközi szakmai közönség elé. Ebben a kötetben a tanulmányok fele angol nyelven jelenik meg. Öröndetes tendencia ez, hiszen a fiatal kutatók számára kiemelten fontos, hogy megismerjék őket és eredményeiket a hazai és a nemzetközi tudományos élet szereplői. Ebben az idegen nyelvű tudományos közleményen túl sokat segíthet az is, ha a témavezetővel közös publikációja jelenik meg a fiatal kollégáknak, amire szintén találunk példát a jelen kötetben.

Mindig megtisztelő számunkra, ha más doktori iskolák doktoranduszai írásaikat folyóiratunkban kívánják megjelentetni, de ritkán fordul elő, hogy a közölt tanulmányok többségét nem miskolci doktoranduszok jegyzik. E kötet esetében ezzel szembesültünk, a publikált huszonegy tanulmány közül tizenháromnak a szerzője nem a Miskolci Egyetemen folytatja doktori tanulmányait.

A feldolgozott témákat nehéz lenne csoportokba sorolni, a doktori kutatások sokszínűsége a publikációk változatosságában is tükröződik. Az európai uniós témák hosszú ideje változatlan aktualitása és népszerűsége mellett a magyar jogrendszer egyes területeit bemutató írások jelennek meg nagyobb súllyal, de olyan, jogtudományi szempontból hazánkban kevésbé kutatott országok jogintézményeiről is olvashatunk, mint Kazahsztán vagy Vietnám.

Jó szívvel ajánljuk folyóiratunk legújabb számát kedves olvasóink figyelmébe. Biztosak lehetünk benne, hogy a kötetben megjelent írások közül mindenki talál olyat, amely felkelti érdeklődését.

Ismételten köszönetet mondunk az Igazságügyi Minisztériumnak, hogy „A jogásképzés színvonalának emelését célzó programok” keretében lehetővé tette a kiadvány megjelenését.

Prof. Dr. Róth Erika
a Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola Vezetője

Tartalomjegyzék

DR. IMRE MÁTYÁS - AIDA BEKTASHEVA

Correlation between International Investment Law and Rule of Law Constitutional characteristics of the Republic of Kazakhstan.....7

ASLI ALKIS

The impact of the Privacy Shield's invalidation on the EU-US dataflows.....23

BALOG IMOLA KLÁRA

Az ügyvédi reklámok, a hazai reklámjogi szabályozás tükrében.....41

DÁVID BÁNYAI

Foreign currency lending in Hungary 61

BARTUSZEK LILLA JUDIT

Fenntartható Fejlődés az Európai Unióban - Az Európai Unió szerepe az ENSZ 2030-ra kitűzött Fenntartható Fejlődési Céljainak megvalósításában.....75

CZIBRIK ESZTER

Az Ákr. alapelveinek kapcsolatrendszere.....83

CZUCZINÉ KERESZTES ANITA

Higher education in public administration during the Covid-19 pandemic.....103

CSEH BALÁZS - KÁLMÁN BOTOND

Ki alkotja ma a jogot? – avagy a multinacionális cégek, a pénzvilág és a piac domináns szervezeteinek szerepe a jogalkotásban.....113

GARAMI MÁRIA

Jogviszonyváltás a változásmenedzsment tükrében.....137

GÁTI BALÁZS

Az adatvédelmi jog fejlődésének főbb állomásai.....153

HA VAN THAI*	
An exploration of current regulatory aspects of money laundering legislation in Vietnam.....	169
KISS REBEKA	
A törvények jogalkotói indokolása.....	185
KOTROUŠOVÁ DENISA	
Corporal Punishments as a Mean of Upbringing vs. Children’s Rights in the Czech Republic.....	211
MARIA MASŁOWIEC	
Achievements of the International Commission on Civil Status as a missed opportunity for the European Union.....	233
MÓRICZ ALIZ	
Biztosítási intézkedés a magyar végrehajtási eljárásban.....	249
PÁHI BARBARA	
A büntetőjogi felelősség alsó korhatára.....	267
RAED GHANEM	
Human Rights Between the Philosophy of Natural Law and Legal Positivism...	283
RITTERODESZ ZSUZSANNA	
Platform munkavégzés a munkajogi szabályozás perspektívájában – a COVID-19 hatása: magyar, finn, német és spanyol összehasonlításban.....	299
SCHMIDT LÁSZLÓ	
A hatályos magyar civilisztikai jogszabályok és a kánonjogi jogszabályok összehasonlítása, és az ezekhez kapcsolódó egyes hazai és nemzetközi bírósági döntések bemutatása.....	319
YASIN TOKAT	
Emergence of New Regulations for Digital Platforms in the EU.....	319
ZHANNA AMANBAYEVA	
Realization of the right of citizens to education in the Republic of Kazakhstan...	349

CSEH BALÁZS* - KÁLMÁN BOTOND**

Ki alkotja ma a jogot? – avagy a multinacionális cégek, a pénzüvilág és a piac domináns szervezeteinek szerepe a jogalkotásban

Absztrakt: A jog, amelynek kezdetei a történelem korai szakaszára nyúlnak vissza szorosan összefügg a közösségi szerveződéssel és az állam létrejöttével. A jogalkotás a kezdetektől az állam feladata és privilégiuma volt. Mára mindez megváltozott. Az állam, bár szeretné, ha így lenne, már nem a jog kizárólagos alkotója. Olyan „versenytársai” lettek ezen a területen, mint a multinacionális cégek vagy a pénzüvilág és a piac domináns szervezetei, szereplői. Milyen változásokkal jár mindez? Ezt vizsgáljuk tanulmányunkban néhány kiragadott példa kapcsán.

Kulcsszavak: globalizáció, jogfejlődés, nemjogi legalitás, joggazdaságtan

Abstract: The law, which dates to an early stage in history, is closely linked to the organization of the community and the creation of the state. Legislation has been a task and a privilege of the state from the beginning. Today, all that has changed. The state, although it wants it to be so, is no longer the sole creator of law. They have become “competitors” in this field, such as multinational companies or dominant organizations and players in the financial world and the market. What changes does it all bring? We examine this in our study in relation to some snatched examples.

Keywords: globalization, development of law, nonjuridical legality, legal economics

<https://doi.org/10.46942/SIDM.2022.1.113-135>

Bevezetés

„Mélységes mély a múltnak kútja. Minél messzebbre hatolunk és tapogatózunk a múlt alvilágába, az emberiség történetének kezdeti alapjai tökéletesen megmérhetetlennek bizonyulnak, s mérőnünk elöl, bármily kalandos távolságokba gombolyítjuk alá zsinégét, mindig újra és tovább húzódnak vissza a feneketlenségbe.”

---

* * Cseh Balázs, PhD hallgató Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, Témavezető: Prof. Dr. Lentner Csaba, egyetemi tanár, ORCID: 0000-0003-1554-6367

** Kálmán Botond, PhD hallgató, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Gazdaság- és Regionális Tudományok Doktori Iskola, Témavezetők: Prof. Dr. Zéman Zoltán egyetemi tanár és Dr. habil. Bárzsi Judit egyetemi docens, ORCID: 0000-0001-8031-8016

Így ír a József és testvérei című művében Thomas Mann¹ a világtörténelemről, amelynek során folyamatosan fejlődött a világ és benne az ember is. Hasonlóan megbújik előlünk a jog mint jelenség történelmi eredete. Mit tudunk egyáltalán? Az emberek közösségbe szerveződése már korán felvetette az igazság, az igazságtétel kérdését. Ez sokáig a vezetők privilégiuma volt: törzsfőnök, sámán, később az uralkodó alkotta a jogot. Ez a kialakult rendszer írott történelmünk nagy részén végigvonul. A változást a parlamentarizmus kialakulása hozta el. Ekkortól a jogalkotás közösségi tevékenység lett: a közösség az általa választott képviselőit bízta meg a törvényhozással. Megvalósult az, amit a felvilágosodás gondolkodói (Montesquieu, Hobbes, Locke, Rousseau) társadalmi szerződésnek neveztek a nép által felhatalmazott vezető gondoskodik a védelemről és a jólétről, megalkotja az együttélés szabályait és mindaddig, amíg funkcióját megfelelően látja el, megbízói elfogadják megkérdőjelezhetetlenségét.² Ez az államhatalom legitimitásának alapja. Csupán érdekességként említjük, hogy a társadalmi szerződés gondolata még ma is él. A Platon Párt 2017-ben javasolta ennek megkötését. Célja a korrupció és az önkény kizárása, eszközei az úgynevezett erénygaranciák³. Amennyiben a szerződés nem tölti be a funkcióját, válságok, súlyosabb esetben krízisek jelentkeznek, változik a hatalom, a jogalkotó és ezáltal maga a jog is. Az ilyen forradalmi átalakulások azonban ritkák. Szerencsére, mert a forradalmi jog általában sokak életébe szokott kerülni.

Problémafelvetés

Hogyan hat a globalizáció a jogra és a jogi gondolkodásra? Amerikai cég- e az Apple? Az államok alkotják-e a jogot vagy más szervezetek? Ilyen és ehhez hasonló kérdések alapján keressük a választ a tanulmányunk címében szereplő kérdésre. A kérdések felmerülésének alapvető oka a globalizáció. Mi a globalizáció? A válaszunk: egyszerre tény, ideológia és elmélet. Tény például a globális piacok és a globális kereskedelem létezése, vagy a globális kommunikáció rendszere. A globális átalakulás négy jellemző mentén következik be:⁴ kiterjedtség (határokon átnyúló

---

¹ MANN, T.: *Joseph und seine Brüder*. Fischer, 1933. https://bookline.hu/product/home.action?v=Thomas_Mann_Jozsef_es_testverei_I_II_II&type=22&id=275781 (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

² PACZOLAY, P.: (1997). *A legfőbb hatalom eredete. Újkori államelméletek*. Rubicon, 1997(8). http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:6KF5Kn-NAIwJ:www.rubicon.hu/magyar/oldalak/ujkori_allamelmletek_a_legfobb_hatalom eredete+&cd=3&hl=en&ct=clnk&gl=hu (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

³ http://platonpart.hu/public/ismerteto/Tarsadalmi_Szerzodes.pdf (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

⁴ HELD, D. - MCGREW, A. - GOLDBLATT, D. - PERRATON, J. (1999). The Global Transformations Reader. *International Journal of Management Science and Business Administration*, 54(4), 705–706. <https://doi.org/10.2307/40203424>

folyamatok), intenzitás (a nemzetközi gazdasági és személyes kapcsolatok mélyülése), sebesség (lerövidült utazási és kommunikációs idő) és hatás (a globális és a helyi összefonódása – helyi események globális hatása, globális események helyi hatása). Ez utóbbit nevezi de Sousa Santos⁵ a globális lokalitás és lokális globalitás jelenségének. Ide tartozik például a globális normák helyi érvényesítése a helyi bíróságok által. Mint elmélet, a globalizáció lényege a jelenség túlnyúlása a nemzetállamokon, a metodológiai nacionalizmus elvetése.⁶ Ideológiaként a globalizációt a kozmopolitizmus és neoliberalizmus fémjelzi, kialakult a „világfalu”, angolul a global village.⁷

Hogyan kapcsolódik mindez a joghoz? Egyrészt az állami jog és politika gazdasági életre gyakorolt befolyása csökkent, másrészt az állami (belső) jogtól és a nemzetközi közjogtól független autonóm jogi rendszerek (“global law without a state”) létrejötteként eredményeképpen, ami szükségessé teszi még annak a kérdésnek az újragondolását, hogy tulajdonképpen mi is a jog.⁸

A globalizáció relativizálja az állami szuverenitást is. Például az offshore adóparadisomok és az adóbevételeiktől eleső államok klasszikus párharcát is új dimenziókkal ruházta fel, hogy a nemzetközi tőke mozgások jogi korlátainak a lebontásával, illetve a kommunikációs infrastruktúra fejlődésével a gazdasági tevékenység sokkal szélesebb köre vihető offshore, mint korábban.⁹ A transznacionális jog (pl. *lex mercatoria*) és a nemzetközi meta-szabályozás (pl. Basel-kritériumok) az állami szuverenitás, sajátos új korlátait jelentik: érvényesítésüket, illetve elfogadásukat a globális gazdaság logikája kényszeríti ki, ugyanis betartásuk a globális gazdaságba való bekapcsolódás feltétele. A piaci logika korlátozza az állami szuverenitást, például a tőkéért vívott, államok közötti, egyre alacsonyabb adókban és enyhébb szabályozásban megnyilvánuló verseny is ezt jelzi. A territorialitás és a globalizáció konfliktusa következtében a transznacionális jogalkalmazás csak a határokon átnyúló jogérvényesítésével ellensúlyozható. Ugyanennek a konfliktusnak az egyik gyakorlati megjelenése a forum shopping jelensége, ami azt jelenti, hogy a több illetékes fórum közül a felperes ahhoz viszi az ügyét, ahonnan a legnagyobb

⁵ DE SOUSA SANTOS, B.: *Globalizations. Theory, Culture & Society*, 2006, 23(2–3), 393–399. <https://doi.org/10.1177/026327640602300268>

⁶ BECK, U.: *Világkockázat-társadalom. Az elvesztett biztonság nyomában*. Belvedere Meridionale, 2008. <http://www.kia.hu/konyvtar/tartalom/t272.htm> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

⁷ MCLUHAN, M. - POWERS, B. R.: *The Global Village: Transformations in World Life and Media in the 21st Century* (Illustrated edition). Oxford University Press, 1992

⁸ TWINING, W.: *Normative and Legal Pluralism: A Global Perspective*. In P. Zumbansen (Ed.), *The Oxford Handbook of Transnational Law* (pp. 30–66). Oxford University Press, 2021. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197547410.013.2>

⁹ PALAN, R.: *Futurity, offshore, and the international political economy of crime*. In J. Beckett & M. Dewey, *The Architecture of Illegal Markets: Towards an Economic Sociology of Illegality in the Economy* (pp. 108–120). Oxford University Press, 2017. https://books.google.com/books/about/The_Architecture_of_Illegal_Markets.html?id=L3AuDwAAQBAJ (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

nyereségre/legkedvezőbb ítéletre számíthat.¹⁰ Megjelent ugyanekkor egy másik irányú változás is: a joghatóság érdekalapú felfogása, ami a belső jog fokozódó extraterritoriális érvényesítését jelenti. Jó példa erre az FCPA (FCPA: Foreign Corrupt Practices Act). Ez egy 1976-os amerikai törvény, amelyik büntetni rendeli külföldi hivatalos személyeknek az amerikai joghatóság alá tartozó természetes és jogi személyek általi megvesztegetését. A törvény a joghatósági szabályokat rendkívül szélesen vonja meg, így például elég, ha a vesztegetés bármelyik mozzanata Az Egyesült Államok területén, vagy az Egyesült Államok pénzügyi vagy hírközlő rendszerének az igénybevételével történik. Ez utóbbihoz már az is elég, ha valaki egy gmail-es címről folytat a vesztegetéshez kapcsolódó levelezést. Ezen törvény alapján indult pl. eljárás a Magyar Telekom magyar tisztviselői által Montenegróban, montenegrói tisztviselők javára elkövetett vesztegetés miatt az Egyesült Államokban.¹¹

A globalizmus és a jog viszonyát négy nagyobb elmélet tárgyalja.

- 1) az interlegalitás elmélete lényege, hogy a hagyományos jogi hierarchiát (belső jog – EU-jog – nemzetközi jog – ius cogens) önmagukban koherens, önálló jogérvényesítő rendszerrel rendelkező autonóm jogi rezsimek komplex hálózata váltotta fel. Például a választottbírói ítéletek beépülnek a lex mercatoria-ba, vagy a bázeli kritériumok az állami pénzügyi jogokba.¹²
- 2) a globális meta-szabályozás elmélete szerint a formális állami jog reflexív; csak a szabályozás kereteit állapítja meg, a részletek kialakítását autonóm (iparági vagy akár vállalati szintű) önszabályozó rezsimekre bízva. E keretek megsértése viszont állami jogi szankciót is maga után vonhat. A globális reflexív jog célja az állami szabályozás kereteinek megállapítása (pl. a már említett Bázeli Szabályok esete, “szabályozott állami szabályozás”. Az (állami) meg nem felelésnek azonban nincs jogi szankciója: a jogkövetés kikényszerítése nem jogi, hanem gazdasági mechanizmusok útján történik. Ezt hívja Morgan “nonjudicial legality”-nek. A fogalom magyarra nehezen fordítható le, talán a jognélküli jogszerűséget javasolnánk.¹³

---

¹⁰ EWERT, J.-P., - WESLOW, D.: Forum Shopping in Europe and the United States. *INTA Bulletin*, 2011, 66(9), 1–2.

¹¹ THE US DEPARTMENT OF JUSTICE: *Magyar Telekom and Deutsche Telekom Resolve Foreign Corrupt Practices Act Investigation and Agree to Pay Nearly \$64 Million in Combined Criminal Penalties* [US governmental]. Justice News, 2011. december 29. <https://www.justice.gov/opa/pr/magyar-telekom-and-deutsche-telekom-resolve-foreign-corrupt-practices-act-investigation-and> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

¹² WAI, R.: The Interlegality of Transnational Private Law. *Law and Contemporary Problems*, 2008, 71(3), 107–127.

¹³ MORGAN, B.: The Economization of Politics: Meta-Regulation as a Form of Nonjudicial Legality. *Social & Legal Studies*, 2003, 12(4), 489–523. <https://doi.org/10.1177/0964663903012004004>

- 3) a globális jog újraértelmezése nevéhez kapcsolódik, aki Ehrlich szokásjogi elméletét emelte globális szintre, tagadva Bill Clinon elképzelését arról, hogy a globális jogot a világpolitika hozná létre.¹⁴
- 4) végül van egy szociológiai megközelítés is, ami nevéhez kapcsolódik. Ennek lényege, hogy a modern lex mercatoria-t egy szűk jogász elit dolgozta ki, ugyanazok, akikből később a választottbíróságok első bírái kerültek ki.¹⁵ Ez a rendszer lehetővé tette, hogy a befektetők az instabil országokban is úgy fektessék be a tőkéjüket, hogy kihasználhatják az instabil helyzetből adódó előnyöket, miközben a lex mercatoria szabályainak és a választottbíróságnak köszönhetően védve vannak még egy esetleges politikai fordulat hatásaitól is. Egy speciális jogátültetésről van tehát szó, bár egyes szakértők ennek létét tagadják.¹⁶

A jogtól a „jog”-ig

Általában a jog alakulása fokozatos folyamat: a jogalkotó észleli a világ, a körülmények változását és több-kevesebb sikerrel adaptálja a joganyagot az új viszonyokhoz. Ennek azonban az az egyik következménye, hogy a jog mindig a való élet mögött halad. Az első lépés az életviszonyok modernizációja, a második a jogé. Ez a megfigyelés nem új felfedezés. Legszembetűnőbben Ehrlich fogalmazta meg ezt a tényt a Globális Bukovina elméletében, melyet ismertet és fejleszt tovább munkájában.¹⁷ Az elmélet lényege a következőkben foglalható össze. Ehrlich az Osztrák-Magyar Monarchia peremvidékén, Bukovinában született és nőtt fel. Bár a terület földrajzilag a Monarchia határvidékén feküdt, gazdaságilag nagyon is fejlett volt, több nemzethez tartozó lakossága toleráns pluralizmusban élt. Innen került el Ehrlich jogot tanulni, majd későbbi éveiben ide is tért vissza. Megfigyelte, hogy a bukovinai emberek mindent a maguk módján intéznek el. Például az adásvételt kézfogás és a vételár átadása útján, a házasságot a saját szokásaiknak megfelelően kötötték. Ebből szűrte le Ehrlich azt a tételét, hogy hiába fejlett és korszerű az osztrák jogrendszer, senki sem alkalmazza szabályait, ha azok jelentősen eltérnek a helyben, évszázadok alatt kialakult szokásjogtól. Teubner a tanulmányában Ehrlich

---

¹⁴ TEUBNER, G.: Global Bukovina. In *Global Law Without a State* (pp. 3–28). Routledge, 1997. https://is.muni.cz/el/1422/podzim2008/MP504Z/um/Bukovina_english.pdf (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

¹⁵ DEZALAY, Y., - GARTH, B. G.: *Dealing in Virtue: International Commercial Arbitration and the Construction of a Transnational Legal Order* (1st edition). University of Chicago Press, 1996.

¹⁶ LEGRAND, P.: The Impossibility of ‘Legal Transplants’. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 1997, 4(2), 111–124. <https://doi.org/10.1177/1023263X9700400202>

¹⁷ TEUBNER, G.: Global Bukovina. In *Global Law Without a State* (pp. 3–28). Routledge, 1997. https://is.muni.cz/el/1422/podzim2008/MP504Z/um/Bukovina_english.pdf (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

elméletét Bill Clinton gondolataival állítja szembe. Míg Clinton szerint az egységes világjogot a világpolitikának kell létrehoznia, addig Ehrlich szerint a jog forrása maga a társadalom. Teubner szerint Ehrlich elmélete látszik igazolódni.

A globalizáció mai fokán már számos jele van az államtól függetlenül alakuló jognak, ennyiben Ehrlich nyomán Teubner helyesen látta a tendenciákat. Azt azonban Ehrlich sem láthatta előre a maga korában, hogy mára nem az emberek, hanem a multinacionális intézmények és vállalatok, valamint a pénzvilág domináns szereplői lesznek azok, akik a jogalkotás területére is belépnek. Az sem véletlen, hogy éppen ezek az „erők” lépnek fel ilyen igényekkel, hiszen ez a történelem „hagyományos menete”: az új elit először gazdaságilag erősödik meg, gazdasági befolyásra tesz szert, majd előbb-utóbb a politikai uralmat is megszerzi. A globalizáció folyamata két út találkozási pontját jelenti.¹⁸ Az egyik a klasszikus európai modell, amelyben az állam kezében vannak a pénzügyek, az állam támogatja a gazdaság fejlődését és ugyancsak az állam védi a belső piacokat a külső fenyegetésekkel szemben. Ezt követték már a merkantilista uralkodók is, például a francia XIV. Lajos. A merkantilizmust az ő gazdasági miniszteréhez, Colbert-hez szokták kapcsolni a történészek.¹⁹ Azonban Colbert még meg sem született, amikor Erdély fejedelmeként Bethlen Gábor már alkalmazta a merkantilizmus alapelveit állama felvirágoztatásában. Sőt Luxemburgi Zsigmond 1405-ös törvényei is merkantilista jellegűek voltak.²⁰

Az amerikai modell a szabad versenyen alapul, itt az állam csak kivételesen, többnyire válságok esetén szól bele a gazdaságba, pl. 1929-es világválság idején Keynes elméletén alapuló New Deal,²¹ de hasonló jellegű volt a Donald Trump által meghirdetett America First doktrína jegyében zajló belső munkahelyteremtés, a kiszervezett tevékenységeket „büntető” adók kivetése.²² A modell kialakulásában és megszilárdításában jelentős szerepet játszott az állami igazságszolgáltatás is. A Supreme Court bírái között többen is a szabadversenyes kapitalizmus elszánt hívei voltak. Ennek köszönhető, hogy a testület számos esetben „megtorpedózta”

---

¹⁸ POKOL B.: *Globális uralmi rend és állami szuverenitás* (Working Paper No. 2014/13; MTA Law Working Papers, p. 31). Magyar Tudományos Akadémia, 2014. http://real.mtak.hu/121166/1/2014_13_Pokol.pdf (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

¹⁹ POLÓNYSI I.: *Az oktatás gazdaságtana*. Osiris Kiadó. 2002. <https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/oktatas-gazdasagтана/ch02.html> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

²⁰ WOLTERS KLUWER HUNGARY: 1405. *Évi (I.) II. törvénycikk—1. oldal—Ezer év törvényei*. 2014. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=40500002.TV&searchUrl=%2Fezer-ev-torveny%3Fkeyword%3D1405> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

²¹ KEYNES J. M. (1965). *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. <https://www.antikvarium.hu/konyv/john-m-keynes-a-foglalkoztatasa-a-kamat-es-a-penz-altalános-elmélete-158539> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

²² Whitehouse Archives: *Economy & Jobs – The White House*. Economy & Jobs. 2020. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/issues/economy-jobs/> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

(alkotmányellenesnek nyilvánította) azokat a jogszabályokat vagy jogszabálytervezeteket, amelyek célja piaci szabad verseny túlkapásainak megfékezése lett volna. Emblematicus ítélete ennek az időszaknak az 1905-ös Lochner kontra New York ügyben hozott döntés, ami arra hivatkozva nyilvánította alkotmányellenesnek a pékek munkaidejét szabályozó állami törvényt, hogy sérti a szerződéses szabadság elvét.²³ Az ítéletet megszületésekor és még hosszú ideig a bírói visszaélés iskolapéldájaként emlegették, de mára inkább az a vélemény alakult ki, hogy a Supreme Court következetesen ítélkezett, illetve ítéletei, amelyekkel az állami korlátozó hatást ellensúlyozta, össztársadalmi szempontból hasznosnak tekinthetők.²⁴ Mi ugyanakkor nem lennének a pékek helyében. Inkább úgy véljük, hogy a Supreme Court-ot támogató vélemények is igazolják azt az elméletet, miszerint a gazdaság fokozatosan „beszivárog” a jogalkotársba.

Mivel az amerikai modellben a gazdaság szabályozása a piac domináns szereplőin múlik, nem véletlen, hogy ők alkotják a szabályokat is. Természetesen a mesterek, kereskedők korábban is meghozták saját szabályaikat, például a céhekben, ezek nem befolyásolták a királyi igazságszolgáltatást és törvényalkotást. Azonban ahogy nő a gazdasági befolyás, úgy lesz egyre fontosabb az is, hogy a piaci szereplő a jog támogatását is maga mögött érezze. A másik fontos törekvés, hogy az ilyen szereplők „szabaduljanak” az állami jog és joghatóság kényszere alól. Ezt a célt ma a választottbíróóságok útján lehet elérni, de a nemzetközi kereskedelem fellendülésével egyidőben kialakuló lex mercatoria is hasonló jellegű volt. Bár az elnevezésben a lex nem törvényt, állami kényszert jelent,²⁵ hanem önkéntes szabálykövetést azért, mert mindkét félnek „megéri”, ugyanis elvárhatja, hogy amennyiben ő betartja, a másik fél is tartsa be. Ennek a folyamatnak mára az lett a következménye, hogy a klasszikus jogértelmezők szerint mindössze kötelező érvényű szerződési feltételekről van szó, ám mára ezeket a szabályokat már a nemzeti bíróságok ítélkezési gyakorlata is elismeri.²⁶ Az INCOTERMS-szabványok²⁷, a magyar kezdeményezésre létrehozott ENSZ-szervezet, az

²³ LINK, A. S.: *American Epoch: A History of the United States since 1900* (5th ed.). Random House, 2011. <https://www.ebay.co.uk/itm/303058968650> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

²⁴ MOLNÁR A.: Az amerikai Supreme Court „konzervatív aktivizmusa” a XX. század első évtizedeiben született precedensek tükrében. *Jogelméleti Szemle*, 2013, 14(4), 101–140.

²⁵ MÉHES T.: *Monista és dualista felfogás a magánjogban, gazdasági társaságok a Ptk-ban*, 2013, (p. 1938) [PhD, Szegedi Tudományegyetem]. <https://doi.org/10.14232/phd.1938>

²⁶ MARELLA, F.: *La nuova lex mercatoria, Principi Unidroit ed usi di contratti des comercio internazionale, CEDAM, Tratto di diritto commerciale e di diritto pubblico dell'economia, Volume 30, Padova 2003*. CEDAMS, 2003. https://www.trans-lex.org/126350/_marrella-fabrizio-la-nuova-lex-mercatoria-principi-unidroit-ed-usi-di-contratti-des-comercio-internazionale-cedam-tratto-di-diritto-commerciale-e-di-diritto-pubblico-dell-economia-volume-30-padova-2003/ (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

²⁷ ICC. (2020). Incoterms® 2020. ICC - International Chamber of Commerce. <https://iccwbo.org/resources-for-business/incoterms-rules/incoterms-2020/> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

UNCITRAL mintatörvényei²⁸, vagy az UNIDROIT-szabályok²⁹ alkalmazása estén ezek kötelező érvényét a piaci szereplők között már nemcsak a választott-, hanem még a nemzeti bíróságok ítélkezési gyakorlata is elfogadja és ezek részévé váltak a nemzetközi jog anyagának is. Ezen jelenségek miatt beszélnek a témával foglalkozó kutatók és szakértők³⁰ a politika ökonomizációjáról és a nemjogi jogról (Economization of Politics, Nonjudicial Legality). Az államok kénytelenek jogalkotásukkal követni ezt a „piaci” jogot, másképpen egy olyan jogrendszert fognak megalkotni, amelyet nem követnek az érintett szereplők – ezt a jelenséget írta le az élő jog kapcsán Ehrlich már 1913-ban, az Osztrák-Magyar Monarchia idején a „globális Bukovina” fogalmát, felhívva a figyelmet arra, hogy a helyi szokásjog felülírja az állami jogot.³¹

Jog és gazdaság

A piac szereplői közül csak a megfelelően erőseknek van lehetőségük arra, hogy befolyásolják a jog alakulását. Mások is kihasználják azonban a jog adta lehetőségeket. Tipikus példája ennek az adózás területe. Az adófizetési hajlandóság egy korábbi vizsgálatunk alapján számos tényezőtől függ. Ezek rövid távon a viselkedési gazdaságtan segítségével vizsgálhatók, míg hosszú távon inkább strukturális és intézményi kérdésként kell megközelíteni a kérdést. Megállapításaink alapján az adózási hajlandóságot befolyásolhatja a digitalizáció (e-adózás), az adóellenőrzés rendszere és a makrogazdasági tényezők (intézménycsapda) mellett az üzleti élet szereplőinek attitűdje is, ami talán a legfontosabb tényező. Minden cég törekszik arra, hogy megtalálja az egyensúlyt a gazdasági teljesítmény és a kifizetett adók között. Ez történhet adóoptimalizálással vagy adóelkerüléssel. A két út közötti alapvető különbség, hogy az első forma legális, mivel a jog által adott lehetőségeket (kiskapukat) használja ki, míg a második – amit agresszív adótervezésnek is szoktak nevezni – illegális és akár börtönbüntetés is járhat érte.³² A két forma közötti

---

²⁸ United Nations: *UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006* | *United Nations Commission On International Trade Law*. 2006.

https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/modellaw/commercial_arbitration (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

²⁹ Unidroit: *Contracts*. 1994. <https://www.unidroit.org/contracts/> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

³⁰ MORGAN, B.: The Economization of Politics: Meta-Regulation as a Form of Nonjudicial Legality. *Social & Legal Studies*, 2003, 12(4), 489–523. <https://doi.org/10.1177/0964663903012004004>

³¹ EHRlich, E.: *Grundlegung der Soziologie des Rechts* (4th ed., Vol. 69). Duncker & Humblot, 1989.

https://www.duncker-humblot.de/en/buch/grundlegung-der-soziologie-des-rechts-9783428066896/?page_id=1 (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

³² NÓTÁROS É.: Nemzetközi adóelkerülés vagy adóoptimalizálás? [Menedzsment és Controlling Portál]. *Adóoptimalizálás*. 2014. július 9.

határvonal igen vékony, néha még a szakemberek számára sem egyértelmű, hogy a vizsgált alany kiskapukat használ ki, vagy kibújik a jog szabályai alól. Különösen igaz ez a multinacionális cégek esetében, amelyek több országban is jelen vannak és kihasználják az adóztatás területi különbségeit.

A probléma nagyságát mutatja, hogy olyan szervezetek foglalkoznak a problémával, mint a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD). Mivel az egyes országok az adóelkerülés miatt a bevételek eróziója és a profit szivárgása (BEPS) következtében évente 240 milliárd dollár bevételtől esnek el.³³ Különösen érzékenyen érinti ez a fejlődő országokat, amelyeknek gazdasága jelentős mértékben függ a multinacionális befektetőktől és csak olcsó munkaerőjük (valamint a többségükben nagyfokú korrupció) az egyetlen versenyelőnyük. Ezért az OECD nemzetközi összefogást kezdeményezett, hiszen a határokon átívelő adóelkerülési gyakorlat csak határok által nem korlátozott összefogással állítható meg. Az akcióprogramhoz mára száznegyven ország, köztük Magyarország is csatlakozott.³⁴ A kérdés aktualitását az adja, hogy az Ipar 4.0 digitalizációs trendjei a gazdaság egészében erősödnek és a digitális gazdaság egyre inkább azonos lesz a gazdasággal. Ez az átalakulás olyan változásokat eredményezett, amelyek adózási szempontból is relevánsak lehetnek. Ilyen például a mobilitás (a szellemi javak, a felhasználók és az üzleti funkciók tekintetében egyaránt), az információk szerepének növekedése vagy a többoldalú üzleti modellek és az elmozdulás a monopólium/oligopólium felé. Egyszerűbb a piacra lépés is, ami fokozza a volatilitást. Az OECD-BEPS program az adózás kérdéseinek széles körével foglalkozik, például a telephelyszabályokkal, a forgalmi adókkal vagy a transzferárazással is.

Hogyan működik az adóoptimalizálás/adóelkerülés a gyakorlatban? Nézzünk erre egy jellegzetes példát! Ez a „Double Irish With a Dutch Sandwich” néven ismert eljárás (1. ábra).³⁵ A fő kérdés ez esetben az, hogy az olyan piaci „óriások”, mint pl. az Apple, vagy a Google tulajdonképpen hol számítanak adóalanyoknak, hol adóznak, illetve adóznak-e egyáltalán?

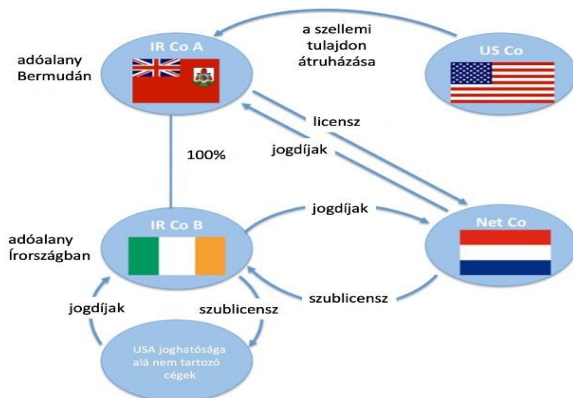
https://www.controllingportal.hu/nemzetkozi_adoelkerules_vagy_adooptimalizalas/ (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

³³ OECD: *International collaboration to end tax avoidance*. Base Erosion and Profit Shifting - OECD BEPS. 2013. <https://www.oecd.org/tax/beps/> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

³⁴ OECD: *Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting*. OECD. 2013. <https://doi.org/10.1787/9789264202719-en> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

³⁵ MURPHY, C. B.: *Double Irish With A Dutch Sandwich*. Investopedia, 2020. október 30. <https://www.investopedia.com/terms/d/double-irish-with-a-dutch-sandwich.asp> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

1. ábra Double Irish With a Dutch Sandwich
(Forrás: pearse-trust.ie, saját szerkesztés)

A dolog a következőképpen működik. Az amerikai anyavállalat szellemi alkotáshoz fűződő jogokat (pl. védjegyet, szabadalom) ad át egy bermudai jog szerint alapított és szervezett, de Írországra bejegyzett cégbe (Ir Co A). Ez egy ún. cost-sharing megállapodás szerint történik, amely szerint az amerikai anyacég és a bermudai-ír leányvállalat osztozik a szellemi alkotás fejlesztésének a költségein, és a hasznosításából származó bevételeken. Az anyacég megtartja a szellemi alkotás tulajdonjogát, illetve az Egyesült Államokon belül való hasznosítás jogát, leányvállalat pedig a globális hasznosítás jogát kapja meg. Ez a leányvállalat a bermudai jogszabályok szerint ír cégnek számít (mivel ott van bejegyezve), ezért Bermudán nem adózik. Az ír szabályok szerint viszont bermudainak kell tekinteni, mivel Írországra nem végez semmilyen gazdasági tevékenységet, és a székhelye Bermudán van. Ezért Írországra adót sem fizet. Ugyanez a cég a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok használatának a jogát átadja egy holland cégnek (Net Co). A holland cég egy csak papíron létező vállalkozás, alkalmazottjai nincsenek. Ez a holland cég a jogokat továbbadja egy másik ír cégnek (Ir Co B), amelyik ír jog alapján működik, ír székhellyel, és vannak alkalmazottjai.

Hogy lehet ezzel a struktúrával adót elkerülni? Vegyük az Apple példáját. A ír/bermutai leányvállalatnak átadott szellemi alkotás az Apple védjegye, illetve az operációs rendszer hasznosításának a joga. Az árazását az Apple úgy alakítja, hogy az Macbook vagy az iPhone árának jelentős részét a védjegyhasználati jog és a szoftver-licenc teszi ki. Ezek a bevételek a különböző európai országokban történő apple-termék értékesítésekből a második ír cégbe folynak (Ir Co B). Írországra a társasági adó eleve alacsony mindössze 12,5%, de az ír cégnek (Ir Co B) az adóköteles jövedelme is alacsony, mivel a licen szerződés alapján tetemes védjegyhasználati díjat fizet a holland cégnek (Net Co), ami költségként számítódik

és csökkenti az adóalapot.³⁶ A holland cég (Net Co) szintén kevés adót fizet, mivel bevételének jelentős részét átutalja licenzhasználati díjként az első ír cégnek (Ir Co A). Az a kevés bevétel, ami megmarad, kedvezően adózik: Hollandiában ugyanis a szellemi alkotások hasznosításából származó bevétel kedvezményesen adózású, ráadásul a holland törvények lehetővé teszik azt is, hogy a holland adóhatóság egyéni adómértéket állapítson meg kiemelt adózók számára. Az erről szóló megállapodás titkos, így nem is tudhatjuk, hogy a cég mennyi adót fizet. Mivel a holland cég a licenc-használati jogot formálisan egy ír (vagyis EU-s) cégtől vásárolta, így azok az EU-s szabályok, amelyek az adóparadicsomokba utalandó adóalapot csökkentő tételek forrásadózási kötelezettségét írják elő, nem alkalmazhatók. Az első ír cég ugyanakkor csak “kívülről”(Hollandiából) nézve ír cég, az ír jog alapján viszont nem számít írnek (hiszen Bermudán van a székhelye), így nem is adózik Írországból a bevétel után. A védjegyháználattal díjként realizált bevétel jelentős része adóval szinte alig csökkentet formában (Ir Co B és Net Co által fizetett, elhanyagolható adót leszámítva) a Bermudákra kerül, itt viszont nincs társasági adó. Amíg viszont ez a jövedelem nem kerül az anyacéghez, az Egyesült Államokban nincsen utána adófizetési kötelezettség. Az Apple anyavállalat így csak a szellemi alkotásainak az Egyesült Államokban történő hasznosítása után fizet 35% adót, ez azonban nem sok, mivel az alkalmazottainak jelentős része ott dolgozik, ami jelentős költség levonását teszi lehetővé, továbbá ott zajlik a szintén nagy költségű és ezért az adóalapot csökkentő, ráadásul mindenféle kedvezményes adózási séma alá eső kutatás-fejlesztés is. A „szendvics” tehát éppen kötéltánc a jog és jogtalanság határán, de a nemzetközi jog már illegális tevékenységként értékeli, legalábbis szebben fogalmazva: felveti a céges felelősség kérdését.³⁷ Az adóhurokban forgó pénz mennyiségéről képet alkothatunk annak alapján, hogy pl. a Google 2018-ban 24,5 milliárd dollárt „parkoltatott” adómentesen.³⁸

A fenti adóelkerülés szemléletes példája annak, hogy a piac multinacionális óriásai, hogyan használják ki a jog adta lehetőségeket. Sokszor azonban még ennél is tovább mennek. Jelen munkában nem kívánunk kitérni azokra az akciófilmbe vagy politikai thrillerbe illő, de valós tevékenységekre, amikor multinacionális cégek államok feletti kontrollt szereznek, de két példát azért erre is említünk. Az egyik még a XX. század első évtizedeiben történt. Ennek főszereplője a United Fruit hondurasi banánkereskedő cég, amely jelentős amerikai támogatásokat kapott például infrastruktúra-fejlesztésre. Ezért amikor Hondurasban a helyzet instabillá vált, az

---

³⁶ WALSH, A. - SANGER, C.: *The historical development and international context of the Irish corporate tax system.* (p. 28). Ernst & Young, 2014.

³⁷ TURKSEN, U.: *Countering Tax Crime in the European Union.* Hart Publishing, 2021.
https://books.google.com/books/about/Countering_Tax_Crime_in_the_European_Uni.html?id=epIqEAAAQBAJ (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

³⁸ HELMORE, E. (2020, January 1). Google says it will no longer use ‘Double Irish, Dutch sandwich’ tax loophole. *The Guardian*, 4.

USA hadihajókat és csapatokat küldött a térségbe érdekeinek érvényesítése céljából. Azaz a United Fruit meghatározó tényezővé vált a Hondurasi politikában, mivel az ország gazdasága jelentősen függött a banánexportból származó bevételektől.³⁹ A másik példa szinte mai, a 2019-es bolíviai puccs. Ennek oka az volt, hogy a megbuktatott elnök államosította az ország lítiumkészleteit és egy német céggel akkumulatógyár létesítéséről állapodott meg, súlyosan sértve ezzel a Tesla érdekeit. Elon Musk egy azóta törölt tweetben így reagált a vádakra: „Azt puccsolunk meg, akit akarunk! Törődj bele!” Azt puccsolunk meg, akit akarunk! Törődj bele!⁴⁰

Vannak kevésbé nyíltan drasztikus beavatkozási módok is. Nézzük például a bázei szabályok kérdését! Ezeket a szabályokat a Bázei Bankfelügyeleti Bizottság (BCBS) pénzügyi szakértői alkották meg, tartják naprakészen és frissítik a változó követelményeknek megfelelően. A szabályozás célja a bankszektor összeomlásának megakadályozása és az ehhez megfelelő biztosítékok kidolgozása. Jelenleg a 2008-as válság tanulságait feldolgozó és alkalmazó Basel III szabályok vannak hatályban, de a BCBS már elkészítette a Basel IV javaslatcsomagot is, aminek bevezetése fokozatosan történik majd 2022 és 2027 között. A szabályozás lényegére most nem térünk ki, mert cikkünk témája szempontjából nem a részletek a relevánsak. Az érdeklődők a kezdeményezésben fontos szerepet játszó PwC weboldalán lévő linkeket követve részletesen tájékozódhatnak.⁴¹ Röviden annyit kell tudni ezekről a szabályokról, hogy megszabják, milyen tőketartalékokkal kell rendelkezniük a bankoknak és milyen hitelezési feltételeket kell betartaniuk ahhoz, hogy még egyszer ne omolhasson össze a pénzügyi rendszer a 2008-as válsághoz hasonlóan a felelőtlen hitelezési politika miatt. Számunkra a szabályozás lényege abban van, hogy ezeket a szabályokat nem állami jogalkotók állítják össze, hanem pénzügyi szakemberek. Alkalmazásukat egyetlen állam joga sem teszi kötelezővé a pénzügyi intézetek számára. Ugyanakkor egyetlen felintézet sem fog tudni tovább működni e szabályok elfogadása és végrehajtása nélkül, mivel a többiek joggal várják el mindenkitől e feltételek teljesítését a bankrendszer egészének védelme érdekében. Másrészt ezen kötelezettségek léte felveti az ehrlich-i dilemmát is: ha az állam nem alkalmazkodik ehhez a tényhez a jogalkotásban, akkor a bankok biztosan a Basel III-IV alkalmazása mellett fognak dönteni saját jól felfogott érdekükben. Nem véletlenül olvashatjuk az erről a témáról szóló tudósításban szó szerint az alábbi mondatot: „A nemzeti jogalkotóknak is el kell kezdeniük a "Bázei IV" csomag nemzeti jogba történő - és

---

³⁹ MOBERG, M.: Crown Colony as Banana Republic: The United Fruit Company in British Honduras, 1900-1920. *Journal of Latin American Studies*, 1996, 28(2), 357-381.

⁴⁰ KOLLÁTH B.: (2021, March 26). Elon Muskot vádolta meg a 2019-es puccs kitervelésével Bolívia új elnöke. *Líner.hu*. <https://liner.hu/elon-muskot-vadolta-meg-a-2019-es-puccs-kitervelesevel-bolivia-uj-elnoke/> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

⁴¹ PRICEWATERHOUSECOOPERS: (2017). *Basel IV*. PwC. <https://www.pwc.com/gx/en/industries/financial-services/financial-services-risk-and-regulation/basel-iv.html> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

ezáltal már kötelező érvényű - bevezetését, és a bevezetésre fennálló időszakot is majd ehhez igazítva kell meghatározniuk”.⁴² A szabályok elfogadása és bevezetése közötti öt éves „türelmi idő” többek között erre is szolgál. Az idézett mondat jól jelzi a lényegét: a nemzetközi szabályozás beépül a nemzeti jogba. Azaz tulajdonképpen a svájci bankfelügyelet alkotja a nemzeti pénzügyi jogi fejezeteket. Összefoglalva: szabályok tehát formailag jogi érvényességgel nem rendelkező ajánlások, alkalmazásuk önkéntes. Nem alkalmazásuknak nincs formális szankciója. Az államok elvben szabadon dönthetik el, hogy bankjogi szabályaikat a Bázeli szabályok alapján alakítják-e ki, de mivel alkalmazásuk a globális pénzügyi rendszerben való részvétel de facto feltétele: a bankok az állami bankjogi szabályaiba való beépítése nélkül is követnék azokat.

A Nokia kontra Daimler ügy

Dolgozatunk következő részében arról a jelenségről írunk, amiről a szakirodalom áttekintése során nem találtunk említést. Ennek lényege, hogy a multinacionális cégek a jogfejlődést-jogalkotást nemcsak közvetlenül, piaci erejük útján képesek befolyásolni, hanem a jogalkalmazás során is. Erre példa a Nokia és a Daimler vitája, amely a legmagasabb bírói fórumokat is megjárta és – ahogyan azt végül látni fogjuk – jelentős hatással lehet a jogalkotás és jogalkalmazás további fejlődési útjára.

A jogeset

Az Európai Bíróság (European Court of Justice – ECJ; a továbbiakban Bíróság, illetve ECJ néven említjük) minden ügyben ugyanazt a kérdéssort vizsgálja, amikor az egyik fél megtagadja valamely szolgáltatás nyújtását. Így van ez a szabadalmi jogvitákban is. A kérdések a következők:

1. az érintett termék nélkülözhetetlen-e egy bizonyos tevékenység folytatásához az adott piacon,
2. a szabadalmi jog átadásától való elzárkózás kizárja-e a hatékony versenyt,
3. az elzárkózás megakadályozza-e olyan új termék létrehozását, amely iránt potenciális kereslet lenne,
4. az elzárkózás objektíven igazolható-e.

Ez a kérdéssor volt a téma abban az ügyben is, ami 2020-ben került a Bíróság elé, a Nokia és a Daimler cég közötti jogvitában is. Az ügy lényege röviden összefoglalva

---

⁴² PORTFOLIO.HU: *Elfogadták az új bázeli bankszabályokat, ime a lényeg*. Portfolio.hu. 2017. december 9. <https://www.portfolio.hu/bank/20171209/elfogadtak-az-uj-bazeli-bankszabalyokat-ime-a-lenyege-270545> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

a következő. A mai modern gépjárművek – közöttük a személyautók is gyakorlatilag egy számítógépernek is tekinthetők, mindazok a biztonsági és kényelmi berendezések, amelyek már szériatartozékok ezekben az autókban, a számítástechnikára és a kommunikációra épülnek. Ilyen mindenki által ismert rendszer például a GPS-navigáció, de a különböző sávelhagyást, környező forgalmat figyelő berendezések, tolatóradarok, de tágabb értelemben az audioberendezések, telefonkihangosítók is, amelyek kommunikálnak környezetükkel és az ott található más eszközökkel. Mindez elengedhetetlenné teszi, hogy az autógyártók komoly infokommunikációs technológiai (ICT) infrastruktúrával lássák el járműveiket. Az Ipar 4.0 kapcsán a lehetőségek és az igények még tovább fokozódnak, egyre gyorsabb ütemben.

Nyilvánvaló azonban, hogy egy autógyárnak nincsenek kapacitásai az ICT területén végrehajtott fejlesztésekre. Ez egyébként nem is feladatuk, az ő dolguk az autók korszerűbbé, biztonságosabbá, energiatakarékosabbá és „okosabbá” tétele. Mindebből az következik, hogy a gépjárműgyártóknak együtt kell működniük az ICT-t fejlesztő cégekkel. Ez is igazolja az innováció azon tételét, miszerint mára a magányos feltalálók kora lejárt és csak az úgynevezett blue ocean stratégia, vagy ahogyan a kutatás-fejlesztés (R&D) területén nevezik a nyitott innováció működőképes. A készen kapható tudás versenyelőnyt jelent, mert olcsóbbá teszi a fejlesztést, hiszen nem kell újra kutatni azokat a problémákat, amelyeket mások már megoldottak. Ráadásul ezzel nemcsak olcsóbb lesz az innováció, mivel a mások által kutatásra fordított idő is megtakarítható. Jól példázza a kész tudás értékét a Nortel kanadai telefontársaság esete. Ez a cég 2011-ben képtelenné vált kifizetéseit teljesíteni, magyarul csődbe ment. Ezért teljes, hatezer bejegyzett szabadalomról álló portfólióját árverésen értékesítette. A licitálók között volt az Apple, az Ericsson-konzorcium (Ericsson – Microsoft – Sony), az Intel és a Google is. Annyira szükségük volt a szabadalmakra, hogy a licitek még ezeknek a piaci óriásoknak is túl magasra ugrottak. Ezért az Apple és az Ericsson közös platformot hozott létre Rockstar néven és együtt licitáltak tovább. Ugyanígy szövetkezett a Google és az Intel is, létrehozva a Rangers konzorciumot. Végül a Rockstar a kikiáltási ár ötszöröséért megkapta a teljes portfóliót, amit az Apple és az Ericsson elosztott egymás között, illetve értékesített, de a Google–Intel szövetség tagjai semmit sem kaptak, ezért jelentős versenyhátrányba kerültek.⁴³

Ideális esetben a nyitott innováció úgy működik, hogy a szabadalom tulajdonosa mindkét fél számára méltányos áron átadja a felhasználás jogát a fejlesztő cégeknek, ez az úgynevezett FRAND licenclési politika. A betűszó a tisztességes, észszerű és diszkriminációmentes (fair, reasonable and non-discriminatory) kifejezés

---

⁴³ ARTHUR, C.: Easy as pi: How Google bid against Apple and Microsoft for patents | Google | The Guardian. *The Guardian (Online)*. 2011.
<https://www.theguardian.com/technology/2011/jul/02/google-pi-auction-bid> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

kezdőbetűiből áll össze. A tulajdonosok azonban természetesen mindig tekintettel vannak saját üzleti érdekeikre is, illetve gyakran előfordul az is, hogy igyekeznek kihasználni monopóliumhelyzetüket bevételeik növelésére, ezért visszatartják a szabadalmukat.

Ez történt a konkrét jogesetben is. A Daimler számára létszükséglet, hogy az általa gyártott gépjárműveket felszerelje a 4G/5G adatforgalomra képes úgynevezett standard essential patent (SEP) mobiltelefon-szabványnak megfelelő eszközökkel. Az európai autógyártó cégek ugyanis mindannyian erre alapozzák innovációs stratégiájukat, ezt használják a gépkocsik ICT-eszközeiben. Ezért hívják ma már sokszor „guruló mobiltelefon”-nak is a gépjárműveket. A szabadalom lényege, hogy felgyorsítja és biztonságosabbá teszi a mobilkommunikációs adatsomagok szinkronizációját és hozzáférését, lehetővé téve ezzel az eszközök között nagy mennyiségű adat gyors áramlását. Ezért tárgyalt a cég a Nokiával, mivel a Nokia az egyik zászlóshajója a mobilkommunikációs innovációnak.⁴⁴ A másik „nagy név” az ICT-innovátorok között a korábban már említett Ericsson, ők például tagjai annak a több mint száz vállalatból álló szövetségnek, amelyik 5G Automotive Association (5GAA) néven az utak okosautók számára biztonságossá tételén dolgozik. Sikerüket mutatja, hogy az 5GAA 2019-ben megnyerte a Las Vegas-i Consumer Electronic Show (CES) innovációs díját.⁴⁵ Az együttműködés jelentőségét tudja a Nokia és a Daimler is, amelyek egyébként szintén kapcsolódnak az 5GAA-hoz. Meg is állapodtak egymással, azonban hamarosan mégis a bíróságon találták magukat, mert nem egymármán értelmezték megállapodásuk passzusait.

A vita alapja az volt, hogy FRAND-e a Nokia eljárása vagy sem. Egy korábban tárgyalt jogvitában, a Huawei kontra ZTE ügyben⁴⁶ ugyanis a Bíróság kimondta, hogy csak akkor tekinthető erőfölénnyel való visszaélésnek a FRAND-licenzelés esetén a másik fél helyzetének kihasználása, ha a szabadalombitorlásért beperelt fél bizonyítja, hogy szeretett volna megállapodni a fenti feltételek szerint, de a szabadalom tulajdonosa erre nem volt hajlandó. Az erőfölénnyel való visszaélés tényállása tipikusan európai megoldás⁴⁷. Az Egyesült Államokban a gazdasági jogászok álláspontja az, hogy a törvényi beavatkozás a piac működési hatékonyságát rontja, ezért kerülendő. Véleményük szerint a csőd annak jele, hogy a társaság életképtelen a piaci versenyben, ezért nem szabad állami támogatásokkal sem megmenteni, mert az ilyen cég csak pénznyelővé válik, miközben tovább halmozza

---

⁴⁴ TELEBIAN, S.: (2017). Grow Smart with Nokia. In *Cooldest Student Papers at Finland Futures Research Centre 2016-2017*, 2017, (pp. 84–102). FFRRC.
https://www.researchgate.net/publication/322887653_Grow_Smart_with_Nokia (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

⁴⁵ TU-Editor: *Weekly Brief: German carmakers rush to grab 5G tech – TU Automotive*. TU Automotive. 2016.
<https://www.tu-auto.com/weekly-brief-german-carmakers-rush-to-grab-5g-tech/> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

⁴⁶ C-170/13. számú „Orange Book” ügy

⁴⁷ Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 102. cikk – erőfölénnyel való visszaélés

veszteségeit. (Hm...). Mindenesetre ennek fényében nem véletlen, hogy a nagy amerikai óriáscégeknek már több összeütközése is volt emiatt az EU hatóságaival. A per konkrét tárgya ugyan a licenszdíjak számlázásának kérdése volt, valójában arról szólt a jogvita, hogy ki, mikor, hogyan juthat a szabadalomhasználati engedélyhez. A Nokia ugyanis darabáron számlázott a Daimlernek, azaz a Nokia, mint engedélyező, minden egyes eladott darabért megkapta az átutalt vételárat. A Daimler, mint engedélyes szempontjából ez azt jelentette, hogy a folyamatos gyártáshoz szükséges, a szabadalomra épülő alkatrészek vételi ára mellett még raktározási és őrzési költségek is kapcsolódtak. Ez pedig napjainkban a Toyota által kidolgozott just-in-time (jelentése kb. mindig csak az éppen beépítendő darabok legyenek készleten) logisztikára épülő üzleti életben jelentős versenyhátránnyal is jár, hiszen a Daimler pénze nem forog a gyártásban hanem a raktározott – és már kifizetett – készletekben áll.⁴⁸ Ezért az autógyár azt javasolta, hogy a Nokia ne neki, hanem beszállítóinak adja át és számlázza a licenszet. Ezek beépítik azt az alkatrészekbe és az árát az alkatrészárba beépítve számlázzák a Daimlernek. Ezen a módon az autógyár tehát mindig csak a beépítésre megvett tételekért fizetne (just-in-time). A Daimler képviselői és jogászai⁴⁹ szerint további probléma, hogy amennyiben az autógyár fizet az engedélyezőnek olyan licenszekért, amelyeket mások (a beszállítók) használnak, tehát az engedélyeseknek is nekik kell lenniük. A Nokia több érvet is felhozott a Daimlernek számlázott darabáras rendszere mellett.⁵⁰ Egyrészt azt, hogy mivel a SEP-szabványos eszközök a Daimler autóiába lesznek beépítve, nem adhatja át a szabadalom felhasználási jogát harmadik félnek (aki a beszállító), mivel ez a harmadik fél esetleg másnak is eladja a szabadalom felhasználásával gyártott alkatrészt, ami a licensz sorsát követhetelenné tenné. Azaz, ha a Daimler a végfelhasználó, akkor ő fizessen a használatért. Bár a Daimlert több beszállító, például a Bosch, a Continental, valamint a Ford is támogatta, a Nokia másik érve az volt, hogy más autógyárakkal (Volkswagen, BMW) még tudott egyezni a licenszhasználat olyan feltételeiről, melyek mindkét fél számára elfogadhatók voltak. Az európai autóiipari beszállítók azonban azt hangoztatták, hogy a Nokia által követelt díjak túl magasak, és megsértik az uniós versenyjogot.⁵¹ Hasonló panasz egyébként már korábban is merült fel a Nokiával szemben a Huawei részéről is.⁵²

---

⁴⁸ LAI, K. - CHENG, T. C. E.: *Just-in-Time Logistics*. Routledge, 2016.

<https://doi.org/10.4324/9781315590875>

⁴⁹ GERADIN, D. (2020). SEP Licensing After two Decades of Legal Wrangling: Some Issues Solved, Many Still to Address. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3547891>

⁵⁰ VARY, R.: (2020). *The case for the defence: Access for all v. License to all*. Bird & Bird.

<https://www.twobirds.com/en/news/articles/2020/global/the-case-for-the-defence-access-for-all-v-license-to-all> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

⁵¹ EUMSZ 102. cikk

⁵² MUELLER, F.: *FOSS Patents: Game changer in automotive patent wars? Huawei brought antitrust complaint against Nokia in German court to get exhaustive module-level SEP license*. Fosspatents, 2019.

Az a vád is elhangzott, hogy a Nokia nem hajlandó minden olyan jelentkezőnek eladni a licenszet, aki fizetne érte, ami nem megfelelő gyakorlat⁵³ és sérti az uniós versenyjogot is⁵⁴.

Bírósági szakban

Mivel az egyeztető tárgyalások eredménytelenül zárultak, a szabadalom tulajdonosa (engedélyező), a Nokia több német bíróságon is keresetet nyújtott be. Ezekben azt állította, hogy a Daimler bitorolja az ő EP2981103 azonosítójú európai szabadalmát, mivel azt anélkül használja fel gépjárműveiben, hogy a Nokiával megállapodása lenne a licenszhasználat feltételeiről. Végül egy kivételével a többi bíróság felfüggesztette az ügy tárgyalását⁵⁵, hogy megvárja a Mannheimi Tartományi Törvényszék (Landesgericht Mannheim – LGM) határozatát. Az LGM 2020 augusztus 18-án hirdette ki döntését⁵⁶. Eszerint az LGM a felperes Nokia javára döntött első fokon és elmarasztalta a Daimlert, mivel bizonyítva látta, hogy a Daimler nem is akart megállapodni. Az ítélet indokolásában egyértelműen le is szögezte, hogy: „A tények azt mutatják, hogy a Daimler és támogatói az ügyben nem hajlandók a szabadalmi engedélyt megvásárolni”.⁵⁷ A bíróság kijelentette továbbá, hogy „az alperes járművei megsértették az EP 2 981 103 számú Nokia-szabadalmat. A FRAND kifogás nem alkalmazható, mivel a testület véleménye szerint az alperes és beavatkozói nem feltételezhetik, hogy a felperes hajlandó engedélyt adni a bemutatott általános körülményekre tekintettel”. Az LGM a már említett „Orange Book” ítéletet használta irányadóként.

Bár az LGM a karlsruhei bíróságot jelölte meg jogorvoslati fórumként, a versenykorlátozásokról szóló német törvény 90. §-a szerint ilyen esetekben német legfelsőbb bíróság az illetékességgel és hatáskörrel rendelkező fórum. A Daimler és támogatói azonban közvetlenül az Európai Bírósághoz fordultak jogorvoslatért. Ezt annál is inkább megtették, hogy korábban a német versenybíróság javasolta az LGM-nek, hogy kérjen uniós jogértelmezést, ám az LGM enélkül is meghozta ítéletét. Eddig jutott az ügy 2020 őszére. Ennek kapcsán akkor elemeztük a lehetséges kimeneteleket. Arról az alapról indultunk ki, hogy a Bíróság szigorúan

---

<http://www.fosspatents.com/2019/10/game-changer-in-automotive-patent-wars.html> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

⁵³ COMP/M.638 Google/Motorola ügy és az EUMSZ 101. cikkének bizottsági kommentárja

⁵⁴ EUMSZ 101. cikk – a nemzeti piac lezárásával a tagállamok közötti szabad kereskedelmet és az egységes piacot gátolja

⁵⁵ Német polgári törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch – BGB) 148. cikk

⁵⁶ ID 2 O 34/19. számú ügy

⁵⁷ BOCK, J.: *Landgericht Mannheim—Neuer Eintrag Pressemitteilung*. VRLG und Pressereferent LG Mannheim, 2020. <https://landgericht-mannheim.justiz-bw.de/pb/Lde/7164078/?LISTPAGE=1167835> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

ítéli meg azokat az eseteket, amikor a szabadalom tulajdonosa megsérti a FRAND-kritériumokat eljárásai során. Erre példa a már többször említett „Orange Book” ügy. Ezért arra lehet számítani, hogy a Nokia is elveszíti az ügyet a Bíróság előtt. Felvetjük azonban azt is, hogy elképzelhető egy olyan forgatókönyv is, amelyben a Bíróság kitekint a talárján és a tárgyalótermen túli világra is. Ebben az esetben ugyanis azt is látnia kell, hogy szinte megoldhatatlan problémával került szembe. A Nokia cég elmarasztalása ugyanis még súlyosabb gondok forrása lehet. Ha ugyanis emiatt a Nokia kiszáll az európai autógyártásból, akkor hosszú évekre visszaveti, de lehet, hogy végleg tönkre is teszi ezzel ezt az iparágat.

A döntés – és ami mögötte van

Az előbb említett tanulmány megjelenése óta az ügy lezárult. A luxemburgi Curia meghozta az ügyet lezáró és törő végzését. Ezzel a végzéssel a Düsseldorf-i Tartományi Bíróság által benyújtott döntéshozatali kérelmet⁵⁸ zárta le, amelyben a düsseldorfi bíróság azzal kapcsolatban kért állásfoglalást, hogy:

- 1) kinek a joga az elsődleges felhasználói engedély megadása?
- 2) elsőbbséget élvezhet-e az ellátási lánc bármely szintje a licenz átadásakor a többi szinttel szemben?
- 3) része-e a FRAND feltételeknek, hogy a licenz átadás egyben továbbhasznosítást is engedélyez?
- 4) eldöntheti-e a szabadalom tulajdonosa, hogy az ellátási lánc melyik szintjét pereli szabadalombitorlás miatt?

A válaszokat mi is kíváncsian vártuk, hiszen jelentőségük nemcsak az adott ügyben lehet meghatározó, hanem az iparág és a szabadalom további alakulásában is. Sajnos a válaszok továbbra is váratnak magukra. A Daimler végül úgy döntött, hogy kifizeti a Nokia által kért jogdíjakat. Úgy véljük, hogy a pereskedés miatt leállt Nokia-szállítások önmagukban is nehéz helyzetbe hozták a gyárat, amelynek vezetősége rájött: sehogy sem győzhetnek. Ha ugyanis elvesztik a pert, vagy fizetnek vagy (alkatrész hiányában) bezárnak. Ha viszont megnyerik a pert, a Nokia leszállítja a leszerződött mennyiségű licenzeket, majd nem újítja meg a szerződést, azaz a Daimler alkatrész nélkül marad és bezár.

Mit tanulhatunk az ügyből? Egyrészt azt, hogy a multinacionális vállalatok nemcsak a jogalkotást, hanem a jogalkalmazást is képesek jelentős mértékben befolyásolni. A másik tapasztalatunk pedig az, hogy az európai gazdasági jog

---

⁵⁸ Landgericht Düsseldorf: *Elozetas donteshozatali keirelem a C-182/21. Sz. Ügyben*. Landgericht Düsseldorf, 2021.

<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=240963&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=4088488> (letöltés dátuma: 2021. 12. 28.)

fejlődése az elvek mentén halad. Hirdeti a felek egyenlőségét, a tisztességtelen verseny tilalmát, a méltányosságot. Ám úgy tűnik, az élet az amerikai gazdasági jogszoktat igazolja: a nagy cégek mellett a kicsik esélytelenek betörni a nagyok által uralt piacokra akkor is, ha az állam is támogatja őket.

Összegzés

A gazdaság és a jog kapcsolata a globalizált világban rendkívül komplikált és összetett. Egyrészt az államok, mint jogalkotók és jogalkalmazók a társadalom szükségleteit kívánják kielégíteni. Hatalmuk azonban az államhatároknál gyakorlatilag lezárul. Mellettük azonban kialakult és fokozatosan megerősödött egy nemzetközi üzleti közösség, egy állam nélküli társadalom, amelynek szükségleteihez az állami megoldások alkalmatlannak bizonyultak és ezért önmaguk között már a *lex mercatoria* modern formáját használják „jogként”. Napjainkban a két társadalom egyre inkább összeolvadni látszik. A végeredmény még kérdéses...

Irodalomjegyzék

- ARTHUR, C.: Easy as pi: How Google bid against Apple and Microsoft for patents | Google | The Guardian. *The Guardian (Online)*. 2011.
<https://www.theguardian.com/technology/2011/jul/02/google-pi-auction-bid>
- BECK, U.: *Világkockázat-társadalom. Az elvesztett biztonság nyomában*. Belvedere Meridionale, 2008. <http://www.kia.hu/konyvtar/tartalom/t272.htm>
- BOCK, J.: *Landgericht Mannheim—Neuer Eintrag Pressemitteilung*. VRLG und Pressreferent LG Mannheim, 2020. <https://landgericht-mannheim.justiz-bw.de/pb/.Lde/7164078/?LISTPAGE=1167835>
- DE SOUSA SANTOS, B.: Globalizations. *Theory, Culture & Society*, 2006, 23(2–3), 393–399.
<https://doi.org/10.1177/026327640602300268>
- DEZALAY, Y., - GARTH, B. G.: *Dealing in Virtue: International Commercial Arbitration and the Construction of a Transnational Legal Order* (1st edition). University of Chicago Press, 1996.
- EHRlich, E.: *Grundlegung der Soziologie des Rechts* (4th ed., Vol. 69). Duncker & Humblot, 1989. https://www.duncker-humblot.de/en/buch/grundlegung-der-soziologie-des-rechts-9783428066896/?page_id=1
- EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGA: *Beschluss des Präsidenten des Gerichtshofs* 24. Juni 2021(*)
„*Streichung*“ *In der Rechtsache C-182/21*. InfoCuria – Ítélezési gyakorlat, 2021.
<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244106>

[&pageIndex=0&doclang=DE&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=4088488](#)

EWERT, J.-P., - WESLOW, D.: Forum Shopping in Europe and the United States. *INTA Bulletin*, 2011, 66(9), 1–2.

GERADIN, D. (2020). SEP Licensing After two Decades of Legal Wrangling: Some Issues Solved, Many Still to Address. *SSRN Electronic Journal*.

<https://doi.org/10.2139/ssrn.3547891>

HELD, D. - MCGREW, A. - GOLDBLATT, D. - PERRATON, J. (1999). The Global Transformations Reader. *International Journal of Management Science and Business Administration*, 54(4), 705–706. <https://doi.org/10.2307/40203424>

HELMORE, E. (2020, January 1). Google says it will no longer use ‘Double Irish, Dutch sandwich’ tax loophole. *The Guardian*, 4.

ICC. (2020). Incoterms® 2020. ICC - *International Chamber of Commerce*.

<https://iccwbo.org/resources-for-business/incoterms-rules/incoterms-2020/>

KEYNES J. M. (1965). *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. <https://www.antikvarium.hu/konyv/john-m-keynes-a-foglalkoztatasa-a-kamat-es-a-penz-altalanos-elmlete-158539>

KOLLÁTH B.: (2021, March 26). Elon Muskot vádolta meg a 2019-es puccs kitervelésével Bolívia új elnöke. *Liner.hu*. <https://liner.hu/elon-muskot-vadolta-meg-a-2019-es-puccs-kitervelesevel-bolivia-uj-elnoke/>

LAI, K. - CHENG, T. C. E.: *Just-in-Time Logistics* (0 ed.). Routledge, 2016.

<https://doi.org/10.4324/9781315590875>

LANDGERICHT DÜSSELDORF: *Elozertes donteshozatali kerelem a C-182/21. Sz. Ügyben*. Landgericht Düsseldorf, 2021.

<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=240963&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=4088488>

LEGRAND, P.: The Impossibility of ‘Legal Transplants’. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 1997, 4(2), 111–124.

<https://doi.org/10.1177/1023263X9700400202>

LINK, A. S.: *American Epoch: A History of the United States since 1900* (5th ed.). Random House, 2011. <https://www.ebay.co.uk/itm/303058968650>

MANN, T.: *Joseph und seine Brüder*. Fischer, 1933.

https://bookline.hu/product/home.action?v=Thomas_Mann_Jozsef_es_tsverei_I_II_II&type=22&cid=275781

MARELLA, F.: *La nuova lex mercatoria, Principi Unidroit ed usi di contratti des commercio internazionale*, CEDAM, *Tratto di diritto commerciale e di diritto pubblico dell'economia*, Volume 30, Padova 2003. CEDAMS, 2003. [https://www.trans-](https://www.trans-lex.org/126350/_marrella-fabrizio-la-nuova-lex-mercatoria-principi-unidroit-ed-usi-di-contratti-des-commercio-internazionale-cedam-tratto-di-dritto-commerciale-e-di-dritto-pubblico-dell-economia-volume-30-padova-2003/)

[lex.org/126350/_marrella-fabrizio-la-nuova-lex-mercatoria-principi-unidroit-ed-usi-di-contratti-des-commercio-internazionale-cedam-tratto-di-dritto-commerciale-e-di-dritto-pubblico-dell-economia-volume-30-padova-2003/](https://www.trans-lex.org/126350/_marrella-fabrizio-la-nuova-lex-mercatoria-principi-unidroit-ed-usi-di-contratti-des-commercio-internazionale-cedam-tratto-di-dritto-commerciale-e-di-dritto-pubblico-dell-economia-volume-30-padova-2003/)

- MCLUHAN, M. - POWERS, B. R.: *The Global Village: Transformations in World Life and Media in the 21st Century* (Illustrated edition). Oxford University Press, 1992
- MÉHES T.: *Monista és dualista felfogás a magánjogban, gazdasági társaságok a Ptk-ban*, 2013, (p. 1938) [PhD, Szegedi Tudományegyetem]. <https://doi.org/10.14232/phd.1938>
- MOBERG, M.: Crown Colony as Banana Republic: The United Fruit Company in British Honduras, 1900-1920. *Journal of Latin American Studies*, 1996, 28(2), 357–381.
- MOLNÁR A.: Az amerikai Supreme Court „konzervatív aktivizmusa” a XX. század első évtizedeiben született precedensek tükrében. *Jogelméleti Szemle*, 2013, 14(4), 101–140.
- MORGAN, B.: The Economization of Politics: Meta-Regulation as a Form of Nonjudicial Legality. *Social & Legal Studies*, 2003, 12(4), 489–523.
<https://doi.org/10.1177/0964663903012004004>
- MUELLER, F.: *FOSS Patents: Game changer in automotive patent wars? Huawei brought antitrust complaint against Nokia in German court to get exhaustive module-level SEP license*. Fospatents, 2019. <http://www.fospatents.com/2019/10/game-changer-in-automotive-patent-wars.html>
- MURPHY, C. B.: *Double Irish With A Dutch Sandwich*. Investopedia, 2020. október 30. <https://www.investopedia.com/terms/d/double-irish-with-a-dutch-sandwich.asp>
- NÓTÁROS É.: Nemzetközi adóelkerülés vagy adóoptimalizálás? [Menedzsment és Controlling Portál]. *Adóoptimalizálás*. 2014. július 9. https://www.controllingportal.hu/nemzetkozi_adoelkerules_vagy_adooptimalizalas/
- OECD: *International collaboration to end tax avoidance*. Base Erosion and Profit Shifting - OECD BEPS. 2013. <https://www.oecd.org/tax/beps/>
- OECD: *Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting*. OECD. 2013. <https://doi.org/10.1787/9789264202719-en>
- PACZOLAY, P.: (1997). A legfőbb hatalom eredete. Újkori államelméletek. *Rubicon*, 1997(8). http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:6KFsKn-NAIwJ:www.rubicon.hu/magyar/oldalok/ujkori_allamelveletek_a_legfobb_hatalom_eredete+&cd=3&hl=en&ct=clnk&gl=hu
- PALAN, R.: Futurity, offshore, and the international political economy of crime. In J. Beckert & M. Dewey, *The Architecture of Illegal Markets: Towards an Economic Sociology of Illegality in the Economy* (pp. 108–120). Oxford University Press, 2017. https://books.google.com/books/about/The_Architecture_of_Illegal_Markets.html?id=L3AuDwAAQBAJ
- POKOL B.: *Globális uralmi rend és állami szuverenitás* (Working Paper No. 2014/13; MTA Law Working Papers, p. 31). Magyar Tudományos Akadémia, 2014. http://real.mtak.hu/121166/1/2014_13_Pokol.pdf

- POLÓNYI I.: *Az oktatás gazdaságtana*. Osiris Kiadó. 2002.
<https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/oktatas-gazdasagтана/ch02.html>
- PORTFOLIO.HU: *Elfogadták az új bázeli bankszabályokat, íme a lényeg*. Portfolio.hu. 2017. december 9. <https://www.portfolio.hu/bank/20171209/elfogadtak-az-uj-bazeli-bankszabalyokat-ime-a-lenyege-270545>
- PRICEWATERHOUSECOOPERS: (2017). *Basel IV*. PwC.
<https://www.pwc.com/gx/en/industries/financial-services/financial-services-risk-and-regulation/basel-iv.html>
- TELEBIAN, S.: (2017). *Grow Smart with Nokia*. In *Coollest Student Papers at Finland Futures Research Centre 2016-2017*, 2017, (pp. 84–102). FFRC.
https://www.researchgate.net/publication/322887653_Grow_Smart_with_Nokia
- TEUBNER, G.: *Global Bukowina*. In *Global Law Without a State* (pp. 3–28). Routledge, 1997.
https://is.muni.cz/el/1422/podzim2008/MP504Z/um/Bukowina_english.pdf
- THE US DEPARTMENT OF JUSTICE: *Magyar Telekom and Deutsche Telekom Resolve Foreign Corrupt Practices Act Investigation and Agree to Pay Nearly \$64 Million in Combined Criminal Penalties* [US governmental]. Justice News, 2011. december 29.
<https://www.justice.gov/opa/pr/magyar-telekom-and-deutsche-telekom-resolve-foreign-corrupt-practices-act-investigation-and>
- TÓTH A., - KÁLMÁN B.: *Jog és innováció*. In: *Válság és Kilábalás: Innovatív Megoldások Nemzetközi Tudományos Konferencia Sopron, 2020. november 5. – Konferenciakötet*, Sopron: Soproni Egyetem Kiadó, 2020, pp 150-162
- TU-EDITOR: *Weekly Brief: German carmakers rush to grab 5G tech – TU Automotive*. TU Automotive. 2016. <https://www.tu-auto.com/weekly-brief-german-carmakers-rush-to-grab-5g-tech/>
- TURKSEN, U.: *Countering Tax Crime in the European Union*. Hart Publishing. 2021.
https://books.google.com/books/about/Countering_Tax_Crime_in_the_European_Uni.html?id=epIqEAAAQBAJ
- TWINING, W.: *Normative and Legal Pluralism: A Global Perspective*. In P. Zumbansen (Ed.), *The Oxford Handbook of Transnational Law* (pp. 30–66). Oxford University Press. 2021. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197547410.013.2>
- UNIDROIT: *Contracts*. 1994. <https://www.unidroit.org/contracts/>
- UNITED NATIONS: *UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006 | United Nations Commission On International Trade Law*. 2006.
https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/modellaw/commercial_arbitration

- VARY, R.: (2020). *The case for the defence: Access for all v. License to all*. Bird & Bird.
<https://www.twobirds.com/en/news/articles/2020/global/the-case-for-the-defence-access-for-all-v-license-to-all>
- WAI, R.: The Interlegality of Transnational Private Law. *Law and Contemporary Problems*, 2008, 71(3), 107–127.
- WALSH, A. - Sanger, C.: *The historical development and international context of the Irish corporate tax system*. (p. 28). Ernst & Young. 2014.
- WHITEHOUSE ARCHIVES: *Economy & Jobs – The White House*. Economy & Jobs. 2020.
<https://trumpwhitehouse.archives.gov/issues/economy-jobs/>
- WOLTERS KLUWER HUNGARY: 1405. *Évi (I.) II. törvénycikk—1.oldal—Ezer év törvényei*. 2014. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=40500002.TV&searchUrl=%2F ezer-ev-torvenyi%3Fkeyword%3D1405>